

Razgovor sa Sonjom Biserko, predsjednicom Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, obavljen je na samom kraju 2018, pa je zato na neki način bilo logično da se na početku osvrnemo upravo na minulu godinu.

“Mislim da je 2018. godina propuštenih prilika i na unutrašnjem i na spoljnom planu. Unutrašnjem zato što imamo devastaciju političkog života, institucija, medija... Lokalni izbori u Lučanima pokazali su zapravo model koji će verovatno preovladavati na svim budućim izborima, bez obzira na to što Vučić još uvek ima visoku podršku. Očigledno da njega uznemiravaju protesti građana, mada još uvek bez nekog većeg efekta, jer ga na neki način opominju šta može da se desi u dogleđno vreme. Činjenica je, isto tako, da je Vučić tokom svoje šestogodišnje vladavine sistematski uništavao opoziciju, na neki način uništio politički život Srbije i sve sveo na sebe i svoju partiju. U projekciji budućih događaja u Srbiji, ako se taj bunt zbilja proširi, stvara se problem budući da na drugoj strani još uvek nemamo političku ponudu koja bi građanstvo na neki način ‘galvanizovala’ za neki cilj”.

Štaviše, čak se politizacija protesta namerno izbegava?

Takvi protesti obično prerastu u nešto više i vrlo je važno da li će se pojaviti subjekt koji će umeti da kanališe to nezadovoljstvo na konstruktivan način, inače pretpostavka da se to zbilja pretvori u nekakvu anarhiju. Srbija stvarno ide po ivici noža zato što je ovo sada već nekako vrlo zapušteno društvo.

U kom smislu?

Već 20 godina Srbija pokušava da se nekako orijentiše u kom pravcu ide. Dvehiljadita se ovde u velikoj meri glorifikuje, a zapravo je tada samo uklonjen Slobodan Milošević, a ubistvo Zorana Đinđića je pokazalo koliko je to Miloševićovo nasleđe duboko i kriminalizovano. Mislim da su sve političke elite na-

2019. će biti teška za Srbiju

Za 2018. sagovornica Novog magazina kaže da je “godina propuštenih prilika”, a da će ova koja upravo počinje biti još teža

Razgovarao: **Mijat Lakićević**; Foto: **Đurađ Šimić**

kon 2000. imale težak zadatak da se s tim nose, mnogi nisu bili spremni ili nisu ni znali kako da to učine. Pokazalo se, zapravo, da je manje-više cela elita bila nesposobna da se distancira od Miloševićevog programa. Kao da su nekako priželjkivali situaciju ili neki međunarodni kontekst u kojem bi bile ostvarive te aspiracije, koje su još uvek žive u određenim krugovima. To je onda na vlast dovelo naprednjake, koji su odmah imali žestoku kampanju protiv bivše vlasti i njenog nasleđa. Pre svega tako što su kriminalizovali ne samo, sad već, lidere opozicije nego i ceo period od 2000. do 2012. godine. Sve što je urađeno, recimo, na planu suočavanja sa prošlošću i saradnje sa Haškim tribunalom, dobilo je pečat kriminala i kriminalizacije.

Svo to vreme Vučić ima podršku međunarodne zajednice.

Vučić je dobio podršku međunarodne zajednice zbog toga što je pristao na dijalog sa Prištinom, što je potpisao Briselski sporazum, koji je u početku davao nade da će se ta situacija rešiti. Neki značajni sporazumi su potpisani, neki su čak u izvesnoj meri sprovedeni. Ali poslednje 2-3 godine to je sve stalo zato što očigledno vlast nije spremna da napravi prodor u pravcu definitivnog rešavanja kosovskog problema. A to je jedan od glavnih uslova za pristupanje Evropskoj uniji.

Da se zadržimo još malo na unutrašnjim prilikama. Kako tumačite nasilje koje sve više koristi Srpska napredna stranka?

Verovatno ima više uzroka. Pre svega, to je odraz nemoći, odnosno nesposobnosti čelnih ljudi SNS-a da se nose sa društvenim proble-

mima. Ali, sa druge strane, nema ni političke volje za tom vrstom razvoja unutar Srbije, pre svega na planu demokratizacije politike i društva. Predsednik Vučić je napao nezavisne medije, onemogućio njihovu, ne samo slobodnu distribuciju nego i oglašavanje u njima. Oduzevši im tako sredstva za opstanak. Urušio je sva nezavisna tela koja su u prethodnom periodu već dostigla zavidan nivo respektabilnosti i vidljivosti u društvu.

Istovremeno je gradio vlastitu mrežu civilnih organizacija koje treba da pokriju, tačnije uguše, ove koje su već etablirane poslednjih 20-30 godina. To baš ne ide tako lako, ali NVO koje su nastale u režiji vlasti imaju ogromnu finansijsku podršku.

Korupcija je, naravno, nastavljena još jačim tempom, slučaj Savamala je tu vrlo ilustrativan. Ali i na

tom primeru se može videti da se na početku vrlo blagonakloni odnos Evropske unije prema Vučiću u poslednje vreme menja. Izveštaji EU o progresu Srbije bili su uvek benevolentni, izbegavane se oštrije kvalifikacije. Poslednji izveštaj je ipak, prvi put, poentirao neke stvari, kao što su Savamala i suočavanje sa prošlošću.

Sve nam to ukazuje na neku vrstu šizofrenije i nesposobnosti političke elite koja u ovom momentu rukovodi državom da se racionalno formulišu prioriteta društva

Uprkos tome, čini se da opozicija još nije našla pravi odgovor na sve to što rade SNS i Vučić?

Opozicione partije moraju dobro da razmisle, ako budu izlazili na sledeće izbore, s kakvom agendom će to uraditi. Mislim da ovo društvo, svi mi, treba da razmišljamo i o periodu od narednih

10 godina i da se pripremamo za preuzimanje kormila od ove vlasti. Devastacija je tako temeljna da će biti vrlo teško razgraničiti pre svega taj kriminal i tu krađu od onoga što zapravo treba da se radi u društvu. Mislim da, nažalost, odliv mladih generacija ukazuje i na to da u budućnosti možda i neće biti ljudi sposobnih da vode zemlju u pravcu koji je poželjan i koji formalno zastupa čak i ova vlast. U stvari, po mom mišljenju, Srbija nema alternativu, s obzirom na sve ono što dolazi od Evropske unije kao vrednosni sistem – pre svega tu mislim na vladavinu prava, na toleranciju, pluralizam, uključivost u svakom pogledu.

Mislite li da je bojkot izbora dobra ideja?

To jeste velika dilema i za građane koji treba da glasaju i za partije. U sličnoj situaciji je bio Đinđić devedeset i neke, kada nije izašao na izbore, pa se nekako to nije baš isplatilo, čini mi se. To je sad pitanje procene i pitanje da li će opozicija moći da se sabere, da se konstituiše na jedan način koji nudi nešto, ne samo kritiku Vučića jer to nije dovoljno. Mi se nalazimo u permanentnoj krizi koja zahteva kritiku svih nas i svega onoga što se društvu dešava. Naravno da je kritika Vučića legitimna i neophodna, ali se isto tako mora dublje ući u neke stvari kako bi se artikulisala agenda koja bi bila uverljiva za građane. Međutim, ovo što se pokazalo u Lučanima i pre toga svodi se na čist banditizam. Tu su korišćena sva moguća sredstva koja su vlasti na raspolaganju kako bi se stvorila atmosfera straha, pritiska, kontrole, svega i svačega. Organizacija Crta, koja je nadzirala te izbore, iako je imala oko 130 ljudi, nije mogla da se nosi sa armijom SNS-ovaca koji su na raspolaganju imali praktično sve: od motorola do automobila i drugih stvari koje su zapravo uticale na to kako će ljudi glasati. S obzirom na to, i na slab pristup medijima, mislim da opozicione partije treba da se organizuju na jedan drugi način – da obilaze Srbiju, da razgovaraju s ljudima, da rasteruju strah. Ali nema sumnje da će zadatak opozicije biti

izuzetno težak jer ni sama naprednjačka stranka nije konstruisana kao prava partija već kao neka paravojska koja je poslušna svom lideru jer od njega zavisi. I on uživa veliku popularnost. Ali onog momenta kad njemu počne da pada popularnost, a to će se jednom desiti, ta će se podrška unutar same partije raspasti. Već se čuju razni glasovi unutar same partije ko je namirio svoje interese, ko nije, ko je dobio višu poziciju. Ali još uvek on to može da kontroliše, s obzirom na to da od njega pre svega zavisi da li će ta partija ostati na vlasti ili neće.

Koliko nerešeno pitanje Kosova koči Srbiju, a koči i opoziciju jer i ona tu luta?

Oni pokušavaju da sruše Vučića na pitanju Kosova kao izdajnika, međutim, meni se čini da je to bilo jedno od retkih pitanja na kojem je trebalo sarađivati sa ovom vlašću u smislu da se podrži normalizacija sa Kosovom i da se prihvati sporazum. Dakle, da to ima podršku celog društva, a ne samo vlasti.

Šta mislite o pismu koje je uoči Nove godine američki predsednik poslao Vučiću i Tačiju?

Tramp ulazi u treću godinu svog mandata i sad počinje kampanja za naredne izbore i on hoće da ima nešto. On je sve usamljeniji, o čemu govore i brojne ankete. Pošto novi sastav Kongresa zaseda od januara, to će njemu znatno otežati neke odluke, pogotovo na spoljnopolitičkom planu, tako da nije izvesno šta je on zbilja hteo sa ovim. Koliko sam ja informisana, Pentagon je protiv podele, kao i predsednik Saveta za međunarodne odnose, koji je inače moćna institucija kada je reč o spoljnoj politici i mislim da je u ovom momentu to skinuto sa dnevnog reda. Sad je Haradinaj izašao sa nacrtom sveobuhvatnog sporazuma, to je, ja bih rekla, vrlo dobar nacrt koji ide u susret Srbiji sa svim tim tačkama koje su u njemu i on ima podršku civilnog društva i opozicije. Tači nikad nije ni imao podršku za svoju avanturu. Drugo, albansko društvo u celini je protiv podele, kao i srpska zajedni-

ca. Ja mislim da međunarodna zajednica neki put previđa razloge u samom društvu. Ja bih rekla da je kosovsko društvo mnogo dinamičnije nego naše u ovom momentu, da ima opoziciju, da ima slobodne medije...

Srpska zajednica je protiv podele, ali sa idejom da Kosovo ostane u Srbiji.

Kada govorimo o Srbima ispod Ibra, oni su protiv podele jer je njima sever Kosova kopčica sa Srbijom. Severna Mitrovica ima sve institucije koje su relevantne za opstanak – Univerzitet, bolnicu... Najveći deo stranih donacija danas ide za civilno društvo na severu. Ranije je išlo na jug jer su se oni pre njih integrisali. Drugo, sever Kosova je prostor koji je u vakuumu, niti je u kosovskom režimu niti je u srpskom režimu, to je jedan "hab" za kriminalne radnje i bogaćenje nekoliko ljudi sa obe strane. To je nešto što mora da se odstrani, kao neka rak-rana koja truje celu zemlju i društvo. Radoičićevo ime, koji je, bar prema kazivanju tih ljudi, umešan u sve moguće situacije, ne sme ni da se pomene dole.

Često odlazite na Kosovo, kakav je vaš utisak?

Albanci su još uvek fokusirani na svoj suverenitet, priznanje, cela elita se time bavi. Za Srbe nema fizičkih, bezbednosnih problema, oni se ne žale na Albance u tom smislu. Oni se najviše žale na Srpsku listu i na Beograd jer Srpska lista je trebalo da se zalaže za interese srpske zajednice i da insistira na sprovođenju zakona, za koje inače svi kažu da su dobri. Ali ona se ne ponaša tako. Ona se uglavnom "ugrađuje" u sve što ide za srpsku zajednicu i ona njih ne percipira kao elitu koja radi za dobrobit te zajednice. Srpska zajednica, nakon što je stavljena na dnevni red podela i prekrivanje granica, živi u nekoj vrsti neizvesnosti i straha. Mladi ljudi tamo ako mogu uglavnom odlaze u Srbiju, na Maltu, u Rusiju.

U ovom trenutku dogovor Beograda i Prištine nije na vidiku. Može li neko treći,

spolja, nametnuti rešenje, da li je moguća neka međunarodna konferencija o Kosovu?

Kada je reč o američkoj inicijativi, s obzirom na poslednje događaje, posebno na Matisovu ostavku, teško mi je da procenim mada je za njih od prvorazrednog značaja da neutrališu uticaj Rusije na Balkanu. Sa druge strane, lokalni akteri u Beogradu računaju pre svega na rusku ulogu, da će Rusi prevladati jer stalno pišu o tome kako su oni vojno nadmoćni nad Amerikom i da će biti moguće ostvariti nekakvu preraspodelu na Balkanu. Imate ove ruske analitičare desničare, kao što su Dugin i Guskova, koji stalno govore da Rusija treba da ima reč u redefinisaju Balkana, govori se o nekoj pravoslavnoj federaciji itd. To su sve opcije koje kruže u određenim krugovima koje lokalni akteri uzimaju zdravo za gotovo.

Drugo, potpuno se gubi iz vida da su zemlje na Balkanu izuzetno mnogo upućene jedna na drugu, zbog čega je za takav prostor najbolje rešenje da bude pod jednim kišobranom, kao što je bila Jugoslavija. U današnjoj situaciji to su NATO i Evropska unija.

Vi smatrate da zamrznuti konflikt odgovara Rusiji jer jača njeno prisustvo u regionu, što još više otežava bilo kakav sporazum. Šta onda možemo da očekujemo u budućnosti, kako da se kosovski problem reši?

Srbija, navodno, ima prioritet kao glavni partner ruske politike na Balkanu, što je isto vrlo sumnjivo budući da Rusija ima vrlo istorijski osmišljenu strategiju ne samo na Balkanu nego i svugde u svom susedstvu. Tako da je ta tvrdnja da je Srbija baš glavni partner Rusije vrlo sporna. Ona je najspremnija da bude partner i da posluži kao neka vrsta instrumenta za rusku konfrontaciju sa Zapadom na ovom prostoru.

Sa druge strane, lokalni igrači vrlo često koriste Rusiju da bi zastrašili Zapad njenim navodnim uticajem. Taj uticaj nije mali, ali u svakom slučaju nije onako veliki kako se o tome govori. Rekla bih da je on u najvećoj meri prisutan

Vučić je tokom svoje šestogodišnje vladavine sistematski uništavao opoziciju, na neki način uništio politički život Srbije i sve sveo na sebe i svoju partiju

u duhovnoj ili emotivnoj sferi, pošto je Rusija vrlo dobro prepoznala frustracije ovog društva zbog svih tih poraza poslednjih decenija i zbog nesposobnosti da se okrene ka reformama.

Naravno, Rusi će koristiti svoju poziciju da drže status quo koliko god je moguće, odnosno dok oni sami ne uspostave neku normalizaciju odnosa sa Amerikom, pre svega.

Ko živ ko mrtav dok to sačekamo.

Nazalost, to je tako: Mislim da nam 2019. neće doneti neke velike intervencije Evropske unije, pre svega zbog toga što joj predstoje izbori. Mislim da će prisustvo Nemačke i dalje ostati vrlo značajno i da je dobro što je tako jer je ona najdublje ušla u ovo društvo, pre svega u srpsko, i ekonomski i na svim drugim planovima. Njena uloga bi trebalo da bude i na političkom planu mnogo ubedljivija, Merkelova je dosad vrlo jasno govorila šta su njene preferencije. Ona jeste oslabljena, ali će i naredne tri godine biti kancelarka.

Uskoro u Beograd stiže ruski predsednik, šta se može očekivati od te posete?

Do dugo najavljivane posete predsednika Vladimira Putina dolazi u trenutku kada i SAD najavljuju aktivno angažovanje na rešavanju kosovskog statusa i normalizacije odnosa Srbije i

Kosova. Rusija već dugo koristi Zapadni Balkan, pre svega Srbiju i Republiku Srpsku, kao ogledno dobro u testiranju kohezije Zapada. Kako se najavljuje, prilikom posete biće potpisani neki sporazumi, možda i u vezi sa Turskim tokom. Međutim, ne treba pre naglašavati ili očekivati neke bombastične obrte. Osim što će predsednik Vučić dobiti manevarski prostor da još neko vreme balansira između dve strane i time produži agoniju Srbije.

Treba imati u vidu da je Rusija evroazijska sila i da su njeni glavni prioriteti u toj areni, kao i u najbližem susedstvu – Ukrajina, Gruzija... Kriza u Ukrajini, na Bliskom Istoku, te ratovi na Balkanu, stvorili su vakuum sila, što je ponovo nakon jednog stoleća otvorilo istočno pitanje. Zato sva aktuelna mešetarenja treba sagledavati i u tom ključu.

Rusija eksploatiše ranjivost regiona, nerešena teritorijalna pitanja, zarobljene države, slabe institucije, odbijanje reformi i zapadnih vrednosti i tendenciju ka autoritarnim liderima. Dakle, Rusija čitav taj prostor tretira kao periferiju EU, i to koristi u svojoj konfrontaciji sa Zapadom. U tom smislu koristi sva sredstva koja su joj na raspolaganju – civilni sektor, medije, političare – od kojih mnogi imaju svoje baze u Rusiji – crkvu i pravoslavlje i, iznad svega, otpor zapadnim vrednostima. Rusija se ponaša kao remetilački faktor koji

time pokazuje svoju međunarodnu relevantnost, ali bez želje da taj region inkorporira u Evroazijski savet.

Sušтина ruske politike na Balkanu je eksploatacija njegovih slabosti, s tim što Rusija nema sredstva da se angažuje na razvoju Balkana niti da ponudi viziju poput EU. Ne treba izgubiti iz vida da regionalni lideri takođe koriste Rusiju za svoje ciljeve, posebno u svojim odnosima sa EU, stalno naglašavajući da su pod pritiskom Rusije. Ipak, članstvo Crne Gore u NATO i realna mogućnost da Makedonija takođe uskoro postane članica Severnoatlantske alijanse pokazuje ograničene mogućnosti koje Rusija ima.

Može li se desiti da jača uticaj Amerike nauštrb Evropske unije? A onda, sa druge strane, zbog nerešavanja kosovskog pitanja jača i uticaj Rusije, i da mi ovde u Srbiji imamo sukob Rusije i Amerike.

To već postoji. Ja u svakom slučaju smatram da će 2019. godina biti teška za Srbiju zbog međunarodnih okolnosti u kojima su mnoge stvari još nedefinisane. Evropska unija ide ka novim izborima i ona je sama u nekoj vrsti transformacije, pre svega zbog Bregzita, ali i zbog jačanja populizma i desnih pokreta. Sa druge strane, na svetској sceni takođe dolazi do izvesnih promena u pozicijama velikih sila. Amerika treba da se navikne da više nije jedina vodeća zemlja nego je i dalje relativno najjača, ali nije jedina. Rusija se vratila na scenu, bila je na kolenima jako dugo i traži svoje mesto. To isto važi i za Kinu.

Ali vi ste za to da Srbija prizna Kosovo?

Da. Sve ostalo je gubitak vremena i gubitak energije. Jer, ako se ide na promenu granica, vi ostavljate veći deo Srba sa one strane granične linije, znači niste rešili problem. Drugo, etnička homogenizacija i podele ne znače sigurnost, što je već utvrđeno u više situacija i o čemu ima mnogo naučnih analiza. Treće, tu je zapravo reč o nasilnom premeštanju stanovništva, a to nikad ne ide mirnim putem.

Lokalni igrači vrlo često koriste Rusiju da bi zastrašili Zapad njenim navodnim uticajem. Taj uticaj nije mali, ali u svakom slučaju nije onako veliki kako se o tome govori